

פנינים משולחן רבינו הגאון רבי אברהם גנחובסקי זללה"ה

פרשת חקת תשפ"ג ❖ גליון תקל"ג

לע"נ הרבנית הצדקנית מרת אסתר הדסה בת הר"ר רפאל יונה זצ"ל

ספק טמא מת

הנה יש לעיין במי חטאת שספק אם נפסלו דמוקמינן להו בחזקתן, כגון בספק אם נעשה מלאכה בפרה אדומה, והספק הוא אם הפרה אדומה לקחה עליה מת ממקום למקום ונפסלה מטעם מלאכה, או שהמת הונח על פרה אחרת, דאמרינן דמי חטאת כשרים.

אבל האיש שמטהרין אותו במי חטאת, היה עם הפרה אדומה באותו זמן שהלכה תחת אהל אחד, ומטמאינן ליה שמא היה מת על הפרה. [ולא מוקמינן ליה בחזקת טהרה דספק טומאה ברשות היחיד ספיקו טמא]. האם אפשר להזות עליו הני מי חטאת.

א. צדדי הספק

צדדי הספק, דלחד גיסא יש לדון דלא מהני, דכל הא דחייב בהזאה היינו רק מפאת שמא מת היה על הפרה ואם כן הפרה נפסלה. אך לאידך גיסא יש לדון דכשר, שהמים שטהורים לכל העולם יהיו נמי טהורים לאדם זה, דאטו בגלל שטומאתו רק לצד אחד מגרע גרע. וכן הוא בפשוטו.

ב. אם מטמא כבר נטמא

הנה דנו רבנן בתראי, בהיה באהל המת עם מת ספק ישראל ספק נכרי ברשות הרבים דמטהרין ליה, ואחר כך היה עמו באהל רשות היחיד דלכאורה טמא, אך אמרי דאי אפשר לטמאו, דאם הוא מת כבר נטמא מקודם ואין טומאה חל על טומאה, ולא אמרינן דכשר דטומאה אחריתי חיילא עליו הכי נמי האי טומאה נמי, אלא הטעם מפאת ממה נפשך, אם כן בנידון דידן נמי. וצריך עיון לחלק בין הנושאים.

[ודברי רבנן בתראי ליישב תוספות ריש נדה שכתבו בספק מעת לעת אמאי לא מטמאינן מפאת ספק טומאה ברשות היחיד, דהוה ספק טומאת ראייה, ותיקשי ליהוי מיהת ראשון מחמת מלא דמה, ותירצו דלהצד דראתה טמאה כבר מקודם בתור אב הטומאה ולא חייל טומאת ראשון].

ואולי יש לחלק, דהתם קבעינן דאין כאן טומאה ברשות היחיד בתורת ודאי, דאם היתה מת ישראל כבר טמאה מקודם, אבל הכא אי אפשר לקבוע דאין כאן פרה.

ג. חייב ליטהר רק אם כשירה

אמנם היכא דהפרה פסולה, כגון שספק נשחטה על ידי כהן או נכרי, ומוקמינן לה בחזקת אינה שחוטה, וכל הא דחייב ליטהר רק להצד שהיה השוחט יהודי, כגון שלאחר שנשחטה מת השוחט והיה עמו באהל המת, בזה נראה דמהני ההזאה, אע"ג דהפרה פסולה לכל העולם, ואע"ג דהוא נמי טמא ודאי, מכל מקום יהא טהור ודאי, ולא דמי לדלעיל והחילוק קל להבין.

ממה נפשך

הנה ספק יהודי ספק נכרי ששחט בהמה, מספק אזלינן בתר חזקה דמעיקרא של הבהמה, נמצא דאין כאן שחיטה והוה נבילה גמורה ואדם אחר האוכל ממנה ילקה.

אלא יש לדון מהו לענין האי ספק ישראל ספק נכרי בעצמו, דאסירא ליה לאכול נבילות מן התורה, מהו לענין האי נבילה.

א. צדדי הספק

צדדי הספק, מי אמרינן דהרי הוא כמו כל אדם דאסורים לאוכלו משום חזקה דמעיקרא והוה נבילה גמורה.

או דילמא נימא דמותר לו לאוכלו, דהרי ממה נפשך, כל הצד שהיא נבילה היינו מפאת שהוא נכרי, ואם הוא נכרי מותר לו לאכול נבילה.

והיינו דנימא דחזקה היא תליית המציאות לחד צד, דאמרינן מכל החזקה דהדבר לא נשתנה, והאי חזקה דלא נשתנה היינו דוקא דלא נשתנה מפאת שום מציאות, אבל באופן דבעינן לשמש בדבר הנידון לאופן הנצרך רק אם הדבר נשתנה שפיר מצינן. [א"י. היינו דהכא לא אמרינן דנשתנה מחמת איזה מציאות שהיה, אלא אמרינן רק דאיכא ממה נפשך].

ב. ממה נפשך אחת מהם פסולים

הנה אשכחן בתוספות ר"י ד (פסקים בבא בתרא ל"א ב') כהצד השני, דהנה כתב בשני כתי עדים המכחישים זה את זה, דודאי אחת מהם העידו שקר ונפסלו לעדות, מכל מקום אמרינן דזו באה בפני עצמה ומעידה וזו באה בפני עצמה ומעידה, מפאת חזקת כשרות של העדים דאחזוקי אינשי בפסולין מספיקא לא מחזקינן.

אבל באופן שצריכים אלו לאלו, כגון כת אחת אומרת על אשה שהיתה פנויה שנתקדשה בפנינו בניסן, וכת אחת אומרת שזינתה בפנינו באייר, אין הורגין אותה על פיהן, מפני שכת של זנות היא צריכה לכת של קידושין, דאינה חייבת מיתה רק בצירוף ב' כתי עדים, והרי ממה נפשך אחת מהן פסולה, שאם תאמין כת הקידושין אם כן כת של זנות פסולה ואין הורגין על פיה, ואם תאמין כת של זנות אם כן כת של קידושין פסולה, נמצא דממה נפשך או לא זינתה או לא נתקדשה, ואם כן אין ממיתין אותה.

חזינן דאע"פ דאזלינן בתר חזקה מכל מקום באיכא ממה נפשך אזלינן בתריה. והכי נמי בנידון דידן.

ג. קושיית הגאון מאוסטרובצה

הנה לאור האמור יש ליישב קושיית הגאון מאוסטרובצה דלקמן:

הזאה בכהן גדול

הנה הקשה הגאון מאוסטרובצה קושיא לענין המי חטאת, ויש להקדים כמה הקדמות:

הקדמה א' - טהור שהזו עליו מי חטאת

הנה איתא בגמרא יומא (י"ד א') דנחלקו תנאי במי חטאת שהזו על אדם טהור, דעת רבי עקיבא דנטמא מהם ונעשה ראשון לטומאה וצריך טבילה והערב שמש, דכמו שהנוגע במי חטאת נעשה ראשון

ממה נפשך, דנהי דכד דיינינן על כלי הפנימי לחודיה, נקטינן מכח חזקה דהוי ודאי טמא, ואם כן המי חטאת נפסלו בתורת ודאי כיון דנגעו בכלי הפנימי, ואם כן הני מי חטאת לא יוכלו לטהר שום אדם בתורת ודאי, אבל האי כהן גדול שפיר יטהר, דאי אפשר לומר דההזאה לא תועיל לכהן גדול, דממה נפשך לגיסא דהכהן גדול טמא הא נטהרה כלי הפנימי.

חומרא דרבנן ודין דאורייתא

הנה יש לדון באופן דאיכא חומרא דרבנן, ואחר כך עשה חלות דאורייתא, האם נימא דחשבינן דלפי החומרא דרבנן לא יכול לחול החלות דאורייתא, ונפקא מינה דלענין דיני דרבנן נימא דלא חל החלות דאורייתא.

או דילמא כיון דאיכא חלות דאורייתא, אין מקלישין איסורו מחמת הדרבנן אף לחומרא.
ויש לדון בזה בכמה גווני:

א. ליישב קושיית הגאון מאוסטרובצה,

הנה לאור נידון הנ"ל יש לדון ליישב קושיית הגאון מאוסטרובצה, דהנה הקשה בטורי אבן (חגיגה כ"א ב) אמאי אם הכלי החיצון טהור לא מועיל לכלי השני אלא אם יש שפופרת הנוד, והרי המים שנגעו בכלי הפנימי יטמאו את החיצון, ואם כן שוב פעם יש כאן מיגו דמועיל לכלי החיצון יועיל גם לכלי הפנימי.

ותירץ בטורי אבן דאין הכי נמי המשקים יקבלו טומאה אבל מה שמטמא את הכלי החיצון הוא רק מדרבנן דמדאורייתא לא נטמא כלי שנגע במשקין, ואם כן מדאורייתא כלי החיצון טהור ואם כן כלי הפנימי נשאר טמא דאזלינן לחומרא.

מעתה מיושב קושיית הגאון מאוסטרובצה, דאי אפשר לומר שיגע הכהן בכלי החיצון, דאין ממה נפשך דאפילו אם הוא טהור מדרבנן מיהא הכלי הפנימי נטהר וכקושיית הטורי אבן, אלא אזלינן לחומרא בתר הדין דאורייתא שלא נטהר כלי הפנימי, אמנם כמו כן ניזיל לחומרא בתר הדין דרבנן דנטהר כלי הפנימי ואם כן המי חטאת יפסלו הכהן גדול.

איברא מה שכתבנו דאם הכלי החיצון טמא מדרבנן אי אפשר לחשוב הכלי הפנימי טמא מן התורה אף לקולא אלא לחומרא חשבינן ליה שמדרבנן טהור, אמנם לפי שחקרנו לעיל יש לדון דאינו כן, דהרי כיון דמדאורייתא הדין הוא שכלי הפנימי טמא, אם כן חשיב טמא גמור ונפסל ואינו מטמא הכהן גדול, ולא מחמירין דלענין הדרבנן הוא טהור וממילא מטמא הכהן גדול.

ב. לענין לקוח

הנה איתא בגמרא בבא מציעא (פ"ח ב) דמדאורייתא לקוח פטור מתרומות ומעשרות וחיובו רק מדרבנן.

מעתה יש לדון בהפריש מלקוח על טבל דאורייתא, שמדאורייתא הוה מן הפטור על החיוב ואינו חל, האם השתא יהא אפשר לתקן בטבל זה טבל אחר.

מי נימא דמדרבנן בעינן להחמיר, דהרי מדרבנן לקוח חיוב במעשרות ואם כן חל המעשר והטבל כבר מתוקן, או דילמא נימא דכיון דנשאר דין טבל דאורייתא אין מקלישין איסורו אף לחומרא.

ג. אין צריך גט מהשלישי

הנה כתב בים של שלמה (קדושין פ"א סי' ג'), בסוגיא דנתן הוא ואמרה היא) דבנתקדשה קידושין דרבנן, ואחר כך נתקדשה קידושין דאורייתא לאחר, ומת הראשון וקידשה שלישי בחיי שני, אין צריך גט מהשלישי אף מדרבנן, דחשבינן לקדושי השני קדושין גמורין.

ולא אמרינן דבעינן להחמיר דמדרבנן נתקדשה לראשון, ואם כן מדרבנן לא חל קידושי שני, וממילא לאחר מיתת הראשון חל קידושי השלישי.

חזינן כהצד השני הנ"ל. ואם כן לענין טבל דאורייתא יהא אפשר לתקן טבל אחר ולא אמרינן דמדרבנן כבר מתוקן. ואם כן אי אפשר

לטומאה, הוא הדין טהור שהזו עליו מי חטאת דאין ההזאה מהני ליה, נעשה ראשון לטומאה. [נדוקא טמא מת שהזו עליו נטהר].

אמנם דעת חכמים דדוקא טהור שנגע במי חטאת נעשה ראשון, ד'מִזְהוּ' דכתיב בקרא היינו נוגע ונושא, אבל אם היה דרך הזאה בזה אינו נטמא כלל, כמו טמא מת שהזו עליו דאינו נטמא כלל מהמי חטאת. וקיימא לן כחכמים.

הקדמה ב' - היאך הזו על הכהן גדול

הנה אמרינן בגמרא יומא (ח"א) דהיו מפרישין הכהן גדול שבעה ימים קודם יום כיפור, ומזין עליו כל יום מי חטאת, משום מעלה בעלמא שיהא טהור ודאי לעבודת יום כיפור, ומכל מקום היה עובד עבודה כל יום, ולא חששו שהוא טמא ופסול לעבודה דהרי מדינא הוה טהור.

ומקשינן בגמרא (י"ד א') לרי' עקיבא היאך הכהן גדול עובד עבודה בהני שבעת ימים דלפני יום כיפור, הא נטמא הכהן גדול מהמי חטאת, דהרי טהור שהזו עליו נטמא.

ומתריצין דמתניתין דלא כרי' עקיבא. תו מתריצין דאתי שפיר גם לרי' עקיבא, דכל עבודתו היה עושה בבוקר ובצהריים עד ההזאה, ורק לאחר העבודה בסוף היום לפני שקיעת החמה, היו מזים עליו והיה טובל מיד ונטהר בהערב שמש.

הקדמה ג' - דוקא עם כלי החיצון טמא

הנה איתא בגמרא חגיגה (כ"ב א'), וכך נפסק בשו"ע יו"ד סי' ר"א סעי' ט') דאם הכניס כלים טמאים לתוך כלי גדול והטבילו, תליא, דאם הכלי הגדול היה טמא, אע"פ שפי הכלי הגדול צר ביותר, עלתה הטבילה לכלים שבתוכו, דמיגו שעלתה טבילה לכלי הגדול עלתה גם לכלים שבתוכו, אבל אם הכלי הגדול היה טהור, לא עלתה טבילה לכלים שבתוכו, עד שיהיה פי הכלי הגדול רחב כשפופרת הנוד.

קושיית הגאון מאוסטרובצה

מעתה לאור הקדמות הנ"ל, הקשה הגאון מאוסטרובצה (מאיר עיני חכמים, ח"א קונטרס הקושיות קושיה ד') אמאי צריך למיעבד ההזאה רק אחרי העבודה לפני שקיעת החמה, הא מצינן למיעבד ההזאה גם בבוקר לפני העבודה, ומכל מקום אינו נטמא מהמי חטאת אף אם היה טהור.

דלהאמור איכא עצה שיקחו כלי טמא בתוך כלי גדול, כשבפי הכלי הגדול אין כשפופרת הנוד, דהדין הוא, דאם הכלי הגדול טהור לא סלקא טבילה לפנימי, אך אם הכלי הגדול טמא סלקא טבילה לכולהו.

והשתא יגע הכהן גדול בכלי הגדול, ואחר כך יטבלנו, מעתה אם הכהן גדול טמא, אם כן טימא הכלי הגדול, אם כן נטהרו שניהם בהטבילה, אבל אם הכהן גדול טהור, אם כן כלי הגדול לא נטמא, והפנימי נשאר טמא. נמצא דאם הכהן גדול טמא כלי הפנימי טהור, ואם הכהן גדול טהור כלי הפנימי טמא.

מעתה יניחו מי חטאת בכלי הפנימי ויזו, דממה נפשך אם הכהן גדול טמא ונצרך להזאה, אם כן הכלי הפנימי נטהר, ולא נטמאו המי חטאת, ושפיר נטהר הכהן גדול מהמי חטאת הכשרים, אמנם אם הכהן גדול טהור, וכמו דבאמת נקטינן דהרי קעביד עבודה, אם כן כלי הפנימי נשאר טמא, ונפסלו המי חטאת מכח כלי הפנימי ואינם מטמאים כלל.

והשתא מזים מהם על הכהן גדול, נמצא דאם הוא טמא נטהר, ואם הוא טהור לא נטמא.

א. חזקת טומאה

אמנם לכאורה יש להקשות על דברי הגאון מאוסטרובצה, דהא כד דיינינן על כלי הפנימי אם נטהרה או לא, יש לאוקמה בחזקת טומאה ולומר דהחיצון טהור, ואם כן ודאי תפסול המי חטאת, ואם כן אף אם הכהן גדול היה טמא, היאך תועיל ההזאה.

ב. ממה נפשך

אמנם להאמור (בסימן הקודם) יש לדון דאתי שפיר, דהרי איכא הכא

ליישב קושיית הגאון מאוסטרובצה כהנ"ל.

[ואולי נימא דאם הוי קדושין רק לחומרא מדרבנן, לא חשיבא מדרבנן אשת איש ואין לה מזונות אף אם תכנס לחופה אחר כך, אבל בפשוטו מנא לן הא].

ד. דם שאינו נשפך

הנה אמרינן (פסחים ט"ז ב) דם שאינו נשפך כמים אינו מכשיר, והיינו דם קדשים.

וכתבו תוספות (שם י"ז ב' ד"ה אבל דם) דדם קרבן פסול הוי שפיר כמים ומכשיר, כיון דאינו נזרק אלא נשפך כמים.

וכתב בצ"ח (סוגיא דרבי תינאי סגן הכהנים ס"י פ"ו) דבאופן דמן התורה נזרק ואינו מכשיר, מכל מקום אם מדרבנן אינו נזרק, הוי מדרבנן

כמים ומכשיר מדרבנן. ולכאורה זה דלא כהים של שלמה הנ"ל.

ובתשובות ברכת יעקב (להגאון רבי יעקב צבי הירש אב"ק נימארקט, או"ח ס"י י"א) כתב דמסברא היה אפשר לדון בדברי הצ"ח ובפרט היכא דאם זרק הורצה, אך מבטל דעתו מפניו, ולהאמור לכאורה מהים של שלמה איכא למילף דלא כהצ"ח.

ה. בן חלוצה

הנה לענין כהן מן התורה דהוי חלל מדרבנן, כגון בן חלוצה, אם פדו אצלו בכורות, יש לומר דחייבים לפדות שנית, והכא לא אמרינן דמדאורייתא הוה כהן וחל הפדיון, דהרי כאן חכמים פסלוהו, משא"כ בנידונים דלעיל. [ויש לעיין אם בן חלוצה יטמא למתים אם ילקה מלקות דאורייתא].

הלכות שבת - מוקצה

דבכניסת השבת היה דבר היתר.

להוכיח מדברי הפוסקים

יש לדון להוכיח נידון הנ"ל מדברי הפוסקים:

א. הוכחה ממגן אברהם

הנה אמרינן בשולחן ערוך (סי' רע"ט סעי' ג) דאסור לטלטל נר על ידי שנותנין עליו לחם בשבת.

וביאר במגן אברהם (שם ס"ק ה') בשם ריב"ש (סי' צ"ג), דלא אמרינן דהוי הנר בסיס לדבר האסור והמותר, [נאם כן אפילו בשעה שהוא דולק היה מותר לטלטלו], דהרי צריך שיהא הלחם חשוב יותר מהשמן, ועוד שאפילו היה נותן בה דבר חשוב, עדיין אין היתר זה ברור, לפי שהשמן שבנר חשוב לו לעולם יותר מהדבר שנותן בו, לפי שהוא צריך לו עתה בעוד שהוא דולק, ואם כן אף לאחר שכבה אסור.

והקשה במגן אברהם, אמאי דיינינן דהשמן יותר חשוב, הרי השמן עצמו אינו אסור אלא משום דהוי בסיס להשלהבת, אלא כתב דצריך לומר דהכי קאמר דהשלהבת הוא חשוב יותר. [כלומר דהמנורה טפל להשלהבת ועשויה לכך ולא עשוי לחם ולכך לא מהני לחם].

והנה איכא הכא ג' חפצים, שלהבת הוא העליון, השמן האמצעי, והשולחן התחתון, וחזינן מלישנא דהמגן אברהם דבעינן שיהא דבר היתר על השולחן שהוא יקר יותר מן השלהבת [שהוא העליון], ולא בעינן שיהא גם יקר יותר מן השמן [שהוא האמצעי], ואם כן לכאורה יש למילף דאין בכח האמצעי לאסור. [וכעין זה יש למילף משלשון המשנה ברורה (סי' רע"ז ס"ק י"ח) ושולחן ערוך הגר"ז (סי' רע"ז סעי' ו)].

ב. נאסר גם מכח האמצעי

אמנם בפרי מגדים (סי' ש"ט במ"ז סוף אות א') כתב דבעינן שיהא החלות על השולחן כל זמן שהנרות על השולחן, אף שכבר כבה הנר, [כן משמע שם]. וכן בתהילה לדוד (סי' רע"ט אות ג' בהשמות) כתב להדיא דבעינן שהחלות תהינה על השולחן כל זמן שהנרות שם.

חזינן דגם האמצעי אסור, דהרי אע"פ דכבר אין העליון, דנכבה השלהבת, מכל מקום אם הנרות [היינו האמצעי] עדיין מונחים על השולחן, עדיין השולחן הוה בסיס.

מעתה, הרי כתבנו לעיל דמדברי המגן אברהם שכתב דסגי ביוקר כלפי השלהבת, מוכח דאינו נאסר מכח האמצעי, אמנם הרי מוכח מדברי הפרי מגדים ותהלה לדוד דנאסר נמי מפאת האמצעי. ונצטרך לחלק, דלענין יוקר אזלינן בתר סיבת האיסור. ולפי זה אם הפמוט שכבה יובא לשולחן, יהא סגי בהיתר כלפי השלהבת שהיתה פעם.

ג. לחם יתיר השולחן

הנה הבאנו לעיל (סק"א) דחלות על נר אין מצילות, [לדעת המג"א בסי' רע"ט דפליג על הריב"ש בפרט זה], דלא חשיבא הנר כבסיס לדבר האסור [שלהבת] והמותר [חלות], וטעמא דעיקר הנר עשוי להאיסור, והיינו השלהבת.

והשתא מכל מקום יש לחם על הפמוט ויתיר השולחן מיתה, ונילף דאין העליון מתייחס להתחתון. אך כבר כתבנו לעיל דמדברי המגן אברהם (סי' ש"ט סק"ו) חזינן דלא כן, דודאי העליון מתייחס להתחתון.

ועל כרחך צריך לומר דכיון דלא חשיבא הפמוט בסיס למותר, אם כן גם לגבי השולחן כמאן דליתא. אלא דיש לעיין לפי זה בהיה פמוט ועליו מעות, אם כן לא יאסור השולחן.

ענף י"ד - עליון אמצעי ותחתון

הנה מוקצה הנמצא על חפץ, ואותו חפץ נמצא על חפץ אחר, נמצא דיש כאן ג' חפצים, עליון אמצעי ותחתון, הנה החפץ התחתון מיתסר משום בסיס. ויש לעיין האם החפץ התחתון מיתסר רק משום העליון, או דילמא מיתסר נמי משום האמצעי.

וראשית כל יש להוכיח, דפשיטא דאסור התחתון מפאת העליון.

א. נפקא מינה

נפקא מינה בזה, כאשר היה העליון על חפץ התחתון, ואדם אחר הביא כלי האמצעי, דהכלי האמצעי לא נעשה בסיס, כיון דאין אדם אוסר דבר שאינו שלו, מכל מקום התחתון מיתסר מחמת העליון.

ב. אמצעי לא איכפת ליה

וחזינן דהכי דעת המגן אברהם (סי' ש"ט סק"ו) דאם לא איכפת ליה לבעל המוקצה אם המוקצה יהא על האמצעי או לא, אם כן האמצעי לא נעשה בסיס, ומכל מקום משמע דהתחתון הוה בסיס.

ג. ביאור הוכחה ממגן אברהם

וזה יש למילף, דהרי כתב במגן אברהם באופן דתרומה טמאה מונח על תרומה טהורה בתוך הסל, [נמצא דהעליון התרומה טמאה, והאמצעי התרומה טהורה, והתחתון הסל], דמותר לטלטל הסל, דהסל הוה בסיס להיתר [טהורה] ולאיסור [טמאה].

אבל לא אמרינן דהאמצעי [טהורה] הוה בסיס להעליון [הטמאה], דהרי לא איכפת ליה שהטמאה יהא דוקא על הטהורה. [לדעת המגן אברהם כהנ"ל דלא נעשה בסיס אלא אם כן הניח עליו דבר המוקצה שבביל שיתיישב עליו בטוב, אבל מה שמניחין בדרך אקראי כמו שרגילין להשים בתיבה חפצים אלו על אלו מפני שאין לו ריוח לפנות לכל חפץ מקום בשולי תיבה, לא חשיב מניח אלא שוכח].

חזינן דהמוקצה הוא רק העליון, דהאמצעי לא נעשה בסיס, ומכל מקום התחתון נעשה בסיס מחמת העליון, ורק מתירין משום דהוה בסיס למותר ולאסור. [במגן אברהם מביא דעת תרומת הדשן דגם שמניחין בדרך אקראי חשיב בסיס, והקשה עליו מהנ"ל, דהרי לדבריו נמצא דגם הטהורה הוה בסיס להטמאה המונח עליו, וא"כ הסל אינו בסיס לאסור ולמותר אלא לאסור בלבד].

נפקותות - האם מחמת האמצעי

אלא אכתי יש לדון כהנ"ל האם החפץ התחתון מיתסר רק משום העליון, או דילמא גם משום האמצעי. ויש בזה כמה נפקותות:

א. נפקא מינה לענין היוקר

חדא, הנה כדי שיהא בסיס לאיסור ולהיתר, צריך שההיתר יהא יקר יותר מהאיסור, ואם כן נפקא מינה כמה צריך להיות יקר החפץ של ההיתר הנמצא על האמצעי, האם רק כנגד העליון או דילמא גם כנגד האמצעי.

ב. נפקא מינה בהוסר העליון

תו נפקא מינה אם העליון הוסר מהאמצעי, והנה לגבי התחתון יש מיגו דאתקצאי, אך הנידון אם האמצעי הובא לשולחן אחר, דאם יש בכח האמצעי לחודיה למיסר התחתון, אם כן יאסור גם שולחן האחר.

ג. נפקא מינה בהיה דבר היתר

תו נפקא מינה, כשהיה עליון ואמצעי ותחתון, והיה גם דבר היתר מערב שבת שמונח על האמצעי, והוסר העליון והוסר אחר כך גם דבר ההיתר, דאם אפשר לאוסרו מכח האמצעי, אם כן יאסור גם עכשיו, אבל אם אסור רק מכח העליון, הא השתא ליתא. ומיגו דאיתקצאי נמי ליכא מפאת

ענינים שונים [א']

הפסד ממון, בזה יש לומר דחייב לעני כיון דההפסד של העני יותר מדמי האבידה היקרה.

וזה יש ללמוד מדברי הגרע"א (בבא מציעא כ"ב ב' ד"ה אבידת) שכתב דאבידת עכו"ם שהיה פקדון אצל ישראל ואיבדו הישראל, והמפקיד גוי יתבע מהישראל שלא כדן, [או גם כדן], יש חיוב השבת אבידה להחזירו לישראל, דדמי למים שבאים להחריב שדה חבירו שמחוייב לעצור את המים. ואם כן בנידון דידן נמי.

ג. האם גם בתובע הנכרי כדן

אך העירו דיש לחלק, דדילמא דברי הגרע"א היינו דוקא באופן שהנכרי יתבע ממנו שלא כדן, אבל אם תובע כדן, לא דמי למים המשטפים שדה חבירו וליכא השבת אבידה. ולעני"ד לא נראה לחלק. ואם נימא דאף במשלם כדן נמי דמי למים המשטפים, אם כן בנידון דידן דלעני יהא צער והפסד מהאבידה יחזיר לעני.

ד. יגבה מהעשיר דמי האבידה

אמנם יש לדון דיחזיר לעשיר, ויגבה ממנו דמי האבידה הזולה ויתן לעני ולא יהא לו שום נזק, כי היכי דשופך דלי שלו להציל יותר משל חבירו. [אמנם העירו דיש לחלק].

ב' אבידות

הנה אם יש שתי אבידות ושני מאבדים, ויכול להחזיר רק אחת מהם, הנה בסברא יחזיר היקרה יותר, דהיקרה דמי לב' אבידות והשניה רק לאחת, דהרי יש לדון דעל כל פרוטה ופרוטה יש מצוה. אך יש לעיין אם היקרה שייכת לעשיר והזולה לעני, דלעני הוי הזולה חשיבא טפי וצערו יהא גדול יותר.

ואם תמצוי לומר דמכל מקום יחזיר היקרה לעשיר, אך יש לדון מהו באופן דאם לא יחזיר לעני יהא לעני צער ומכח זה הפסד ממון, כגון שיצטרך להוציא ממון על תרופות לשכך צערו.

א. להחזיר לעשיר

הנה באופן הראשון, יש לדון דמכל מקום חייב להחזיר לעשיר מכיון דמקיים יותר מצוות אע"פ דלעני חשיבא טפי.

[הנה אמרינן (בבא קמא פ"א ב') בהיה תועה בין הכרמים דהשבותו לרבות אבידת גופו, ויש לדון אם רואה שני אנשים, אחד ימצא דרכו לאחר יום והשני לאחר יומיים, האם חייב מדינא להחזיר את זה שיטרח יותר].

ב. הפסד ממון

אמנם באופן השני, שאם לא יחזיר לעני יהא לעני צער ומכח זה

ענינים שונים [ב']

ברשות היחיד או ברשות הרבים והניח עירובו בכרמלית, הרי זה עירוב, שבשעת קניית העירוב שהוא בין השמשות מותר להוציא ולהכניס מכל אחד משתי הרשויות לכרמלית לדבר מצוה, שכל דבר שהוא מדברי סופרים לא גזרו עליו בין השמשות במקום מצוה או בשעת הדחק.

והקשו תוספות (עירובין ל' ב' ד"ה ולפרוש) הרי תחילת היום קונה עירוב, נמצא דקניית העירוב כשהוא כלפי שמיא תחילת השבת, והרי בזמן הזה כרמלית אסירא.

ותירצו תוספות דחכמים לא גזרו על שבות בבין השמשות אף אם הוא לילה כלפי שמיא עד שתהא לילה ניכרת וידוע. [נמשום הכי כתב בקבא דקשייאת (קושיא צ"ח) דכשיש לולב על אילן יוכלו להורידו בין השמשות דילמא ימא, ואע"פ שאם הוא יום היאך שרינן].

ואם כן יש לעיין אם הכי נמי נימא בתרתי דסתרי של שני בין השמשות, דליכא ממה נפשך, דלא גזרו חכמים על שבות אלא בלילה ניכרת.

ולהאי חילוק נימא דשרי אף אם דיינינן על ב' השבותים ביחד, כגון בסופר בבין השמשות של כניסת היום כאשר יוכל לספור רק כשנמצא על אילן, דלענין שבות דאילן אמרינן דיממא ולענין הספירה אמרינן דלילה. [ומכל מקום בין השמשות בין שבת ויום טוב אסירא ממה נפשך, דככתב בגליון השי"ס בעירובין, דנהי דהיתירא בתורת ודאי אך זה מפאת הצד דשרי].

ד. לאחר תוספת שבת

הנה אם הניח עירוב לפני השקיעה ולאחר תוספת שבת, מהו, ואם נימא דקני, חזינן דתחילת היום היינו עיצומו של יום, ואם כן היאך יחול העירוב הרי אמרינן (ביאור הלכה ס"י שמי"ב) דהיתירא דשבות בין השמשות היינו רק עד זמן תוספת.

ויש ליישב דחשבינן לה ממה נפשך, דאם התוספת כמאן דאיתא, קנה קודם התוספת, ואם כמאן דליתא הרי שרי.

אך יש לעיין דילמא תחילת היום בצאת הכוכבים ואז אסירא שבות, ותליא בהניח עירוב תוך בין השמשות, ואם מחמירין מספק מה יועיל שהניח מבעוד יום, דילמא התחלפות היום בצאת הכוכבים.

לא גזרו שבות בבין השמשות

הנה אמרינן (שולחן ערוך סי' תמ"ב סעי' א') שאם שכח לעשר והוה דבר מצוה, שרינן לעשר בבין השמשות דכניסת השבת, ולענין שבות במוצאי שבת נסתפק במגן אברהם (שם) כיון דהוה בחזקת שבת ומספיקא לא פקע קדושה, אך אייתי במשנה ברורה (שם ס"ק ב') דבחידושי הרשב"א (לעירובין מכתב יד ל"ד ב' ד"ה באילן) מבואר דגם בזה שרינן.

מעתה יש לעיין אם שרינן לחד איניש למיעבד תרווייהו אע"פ דהוה תרתי דסתרי:

א. תרתי דסתרי

הנה לחד גיסא יש לדון דלא שרינן, וכמו דאשכחן לענין ספירת העומר, דאע"ג דבספר בין השמשות של מוצאי היום עולה לו שיוכל לספור שאר הימים בברכה, [כמו דכתב בתשובות בית שלמה או"ח סי' ק"ב], מכל מקום אם ספר אחד מן הימים של אותה שנה בבין השמשות של כניסת היום, לא יוכל לספור בברכה, דהרי יש כאן ממה נפשך דלא ספר יום אחד, דאם בין השמשות יממא, לא מהני ספירת היום הבא, ואם בין השמשות לילה, לא מהני ספירת היום הקודם.

ב. דיינינן כל חד בפני עצמה

אך יש לחלק דלא דמי, דבשלמא התם לענין ספירת העומר, ממה נפשך אין כאן ספירה לצאת שיטת בה"ג דמעכבות זו את זו, משא"כ בנידון דידן דיינינן כל חד בין השמשות באפי נפשה, וכמו דשרינן בשעת הדחק להתפלל מנחה עד סמוך לשקיעה ולמחרת מעריב בפלג המנחה. אך שלא בשעת הדחק לא שרינן.

ג. לילה גמור

תו יש לחלק דהכא עדיפא, דהנה קיימא לן (עירובין ל"ב ב', שו"ע סי' ת"ט סעי' ב') שצריך שיהא הוא ועירובו במקום אחד כדי שיהיה אפשר לו לאכול העירוב בבין השמשות. לפיכך אם נתכוין לשבות ברשות הרבים והניח עירובו ברשות היחיד, אינו עירוב, שאי אפשר לו להוציא מרשות היחיד לרשות הרבים בבין השמשות אלא בעבירה. אבל אם נתכוין לשבות

זאת למודעי הדברים אינם תמיד בלשוננו של רבינו זצ"ל, מפאת שלפעמים דרכו היתה לכתוב בקצרה, ולתועלת המעיינים היה מן הצורך להוסיף תיבות קישור והסבר. הרבה פעמים האריך רבינו בכמה דרכים ואופנים באותו ענין, ולפעמים עשר ידות על הנדפס כאן, ע"כ במקום שהאריך העתקנו רק חלק מהדברים.

לקבל הגליון ולהערות במייל L5703949@gmail.com

לעילוי נשמת

האברך הרה"ח

ר' יחיאל יהושע זצ"ל בן

יבלחט"א יוסף דוד הי"ו
נלב"ע י"ג אב תשפ"ב תנצב"ה

לרפואה שלימה

יוסף משה בן אורה נ"י

יצחק לוי בן אסתר נ"י

אפרים בן אסתר נ"י

אלעזר דוד בן רבקה העניא נ"י

בתוך שאר חולי ישראל